

Nitel Sosyal Bilimler/Qualitative Social Sciences

Yıl:2023, Cilt:5 Sayı:2
Year:2023, Vol:5 Issue:2

<https://doi.org/10.47105/nsb.1394884>

Makale Türü/Article Type: *Araştırma/Research*

Atıf/Citation: Kayacan, K., Özkanan, A., & Acar, O. K. (2023). Ortaöğretim öğrencilerinin kariyer planlanması üzerine bir model önerisi. *Nitel Sosyal Bilimler*, 5(2), 165-190. <https://doi.org/10.47105/nsb.1394884>

Ortaöğretim Öğrencilerinin Kariyer Planlaması Üzerine Bir Model Önerisi

^aKadir Kayacan ^bArzu Özkanan ^cOsman Kürşat Acar

^a*Psikolojik Danışman, Milli Eğitim Bakanlığı, Isparta, Türkiye*

^b*Dr. Öğr. Üyesi, Uzaktan Eğitim Meslek Yüksekokulu, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi, Isparta, Türkiye*

^c*Doç. Dr., İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta, Türkiye*

Öz

Bu araştırmanın amacı ortaöğretim öğrencilerinin kariyer planlamasını etkileyen faktörleri tespit ederek ortaya çıkan kariyer gelişim ihtiyaçlarının giderilebilmesi amacıyla yapılabilecekleri tartışmaktır. Araştırmanın amacı doğrultusunda öğrencilerin ilgi ve yeteneklerinin ölçülerek ailenin bir karne ile her yıl bilgilendirilmesini ve kişisel kariyer bilgilerinin e-portfolio olarak sistemde saklanmasını, eğitim hayatı boyunca tutulan kişisel dosyanın bir sonraki eğitim kurumuna devreden bir süreci içeren bir model önerisi geliştirilmiştir. Araştırmanın amacına uygun olarak ortaya konulan modelin, nitel araştırma yöntemi kullanılarak, öğrencilerin kariyer planlamasına yön veren okul psikolojik danışmanları ve okul idarecileri ile görüşmeler yapılarak geçerliliği test edilmiştir. Elde edilen bulgular ışığında öğrencilerin ilgi ve yeteneklerinin ölçüldüğü kariyer testlerinin yapılması ve saklanması, dönem sonunda bir karne olarak ailenin bilgilendirilmesi, sonuçların ilkokuldan ortaokula oradan liseye ve son olarak üniversite kariyer merkezlerine aktarılması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğrencilerin sağlıklı bir kariyer profili oluşturabilmeleri için önerilen modelin etkililiği katılımcı görüşleri doğrultusunda tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Meslek seçimi, kariyer planlaması, Donald E. Super, model önerisi

¹**Sorumlu Yazar/Corresponding Author:** Arzu Özkanan, arzuozkanan@isparta.edu.tr, Orcid: 0000-0003-2166-7827

K. Kayacan, kadir_0132@hotmail.com, Orcid: 0000-0002-3208-9156

O. K. Acar, osmanacar@sdu.edu.tr, Orcid: 0000-0002-1961-645X

Gönderim Tarihi/Received:23.11.2023

Kabul Tarihi/Accepted:18.12.2023

Yayımlanma Tarihi/Published:31.12.2023

A Model Proposal on Career Planning of Secondary School Students

Extended Summary

Career choice and development play pivotal roles in individuals' lives and contribute significantly to societal progress. The process of making career decisions is subject to various influences, such as familial and environmental pressures, the availability of accurate information, guidance, and personal determination. Notably, last-minute considerations often impact career choices (Gezer, 2010).

This study aims to elucidate the processes of career planning, career development, and the factors influencing the career choices of secondary school students. To facilitate more informed career decisions, the study proposes a model wherein the results of interest and talent inventories from previous periods are stored in the e-school system. This system aims to empower students in their decision-making by providing a foundation based on historical data. The research utilized qualitative methods, employing face-to-face interviews with experts in the field of career planning, including three administrators and six school psychological counselors.

The proposed model involves administering personality and interest tests in the last year of primary school under expert guidance or by guidance teachers. The results are then communicated to parents in the form of a report card, and this information is transferred to the secondary school. Subsequently, these tests are repeated annually throughout four years of secondary school, with the results communicated to families at the end of each year. This model strives to establish a systematic approach to career planning and development.

In addressing the need for comprehensive career guidance, only assigning school guidance teachers is deemed insufficient. To enhance this service, the proposal contemplates the potential employment of additional teachers specifically dedicated to career planning. A novel structural framework is suggested, wherein a designated teacher oversees the career planning of a cluster of schools, with, for instance, one teacher assigned to monitor the progress of five schools. To assess the viability of this system, a qualitative study was conducted through semi-structured interviews with nine participants, including three administrators and six school psychological counselors. The research adopted a qualitative phenomenological design to identify factors influencing students' career planning. Data collection involved face-to-face interviews using a semi-structured interview form, adhering to the phenomenological pattern. Participants, comprising three administrators and six school psychological counselors, were chosen for their expertise in reflecting on the experienced phenomenon and guiding student career planning. The study's scope was limited to nine participants due to the recurrence of participants' opinions. The average interview duration was 25 minutes, and audio-recorded interviews were transcribed with participants' consent, followed by the extraction of themes and codes.

Examination of factors affecting career planning among students revealed influences from the education system, the students themselves, and their families. Consistent with prior research by Batur and Adıgüzel (2014), interventions experienced by Science High School students indicated the significance of family and education system-related factors in career choices. The research identified challenges in career planning, such as issues with the examination system, delays in guidance, score-oriented preferences over talent-oriented guidance, and parental influence in directing students toward popular professions or areas of personal interest. Parallel findings by Kayıkçı and Tutan (2019) underscored the limited effectiveness of the education system's orientation directive and emphasized the impact of family and individual factors on students' career choices. In alignment with the

current research, Kösterelioğlu and Bayar (2014) highlighted deficiencies in students' orientation and professional guidance as a major problem in the Turkish Education System.

The proposed model, based on research insights, underscores the significance of accumulating and transferring data throughout an individual's educational journey, from primary education to higher education career centers. This systematic approach ensures robust data accumulation, facilitating self-awareness in career planning.

In essence, a person's career includes all the roles acquired throughout their life, influenced significantly by values, attitudes, and beliefs about oneself and professions. While self-discovery and understanding of various professions occur, parental and societal guidance shapes the trajectory of career progression. However, for effective career planning, an individual must rely on their data. The recommended model, supported by existing research, advocates for the recording of students' ability, interest, and value test results in the e-school system from primary school to the last year of high school. This approach empowers students to make informed decisions based on their data, thereby taking more accurate steps in career development.

Keywords: Career choice, career planning, Donald E. Super, model proposal

Giriş

Meslek seçimi ve kariyer planlaması bireyin hayatını ve toplumun kalkınmasını doğrudan etkileyen önemli bir süreçtir. Bu sürecin bilinçli bir şekilde yapılması büyük önem arz etmektedir. Bir mesleği seçmeye yönelen ya da seçim aşamasındaki bazı kişilerin karar veremedikleri, aile ve çevre tarafından gelen baskıların karar verme sürecini etkilediği, kimisinin ise doğru bilgi ve yönlendirme ile tercihte bulunmadığı, bazılarının ise kararlı oldukları görülmektedir. Bu durumun oluşmasının sebebi ise meslek seçimin son anda ele alınmasıdır (Gezer, 2010).

Bu çalışma ile kariyer planlaması, kariyer gelişim süreçleri, ortaöğretim öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen faktörler açıklanarak, kariyer planlaması sürecinde öğrencilerin meslek seçimlerini daha bilinçli yapmaları için geçmiş dönemlerdeki ilgi ve yetenek envanterleri sonuçlarına ait verilerin e-okul sisteminde saklandığı ve bu veriler ışığında karar vermelerini güçlendirecek bir model önerisi sunulmuştur. Araştırmadaki veriler nitel araştırma yönteminden görüşme tekniği kullanılarak ve yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanarak yüz yüze yapılmıştır. Katılımcılar öğrencilerin kariyer planlamasına yön veren alanında uzman kişilerden seçilerek; 3 idareci ve 6 okul psikolojik danışmandan oluşmaktadır.

Model öncelikle ilkokul son sınıfta uzman rehberlik ve psikolojik danışmanlık veya kariyer planlama hocaları tarafından yapılan kişilik, ilgi testlerinin bir karne (rapor) olarak velinin bilgilendirildiği ve ilkokul sonrası bu dosyanın ortaokula aktarıldığı, ardından ortaokulda 4 yıl boyunca her yıl testlerin tekrarlanarak yine yıl sonunda ailenin bilgilendirildiği bir sistem olarak ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Bu noktada okulların rehberlik öğretmenlerinin süreç içinde görevlendirilmesi yeterli gelmediği takdirde gerekirse kariyer planlama konusunda yeni öğretmenler istihdam edilerek belirli okulların örneğin 5 okulun 1 öğretmeni tarafından takip edildiği yeni bir yapılanmanın kurulması öngörülmüştür. Çalışma ile bu sistemin uygulanabilirliği için nitel analiz yöntemi ile 3 idareci ve 6 okul psikolojik danışmandan oluşan 9 kişi ile yarı yapılandırılmış bir görüşme formu kullanılarak yapılmış ve öne sürülen modelin geçerliliği, uygulanabilirliği konusunda katılımcıların görüşleri alınmıştır. Çalışmanın sonucunda geliştirilen modelin birtakım riskleri barındırmak ile beraber uygulanabilirliği katılımcıların görüşleri ile de desteklenmiştir.

Kavramsal Çerçeve

Kariyer ve Meslek

Kariyer kelimesi meslek kelimesi ile aynı anlamda kullanılsa da aslında bireyin hayatı boyunca yaptığı bütün işleri, boş vakitlerinde yaptığı çalışmalarını, üstlendiği rolleri özet olarak yaşamının bütün yönlerini ele almaktadır (Güneri Yerin, 2008). Bu bağlamda Savickas'a göre ise kariyer, meslek seçmek ve mesleğe girmek ile tanımlanamayan yaşam boyu devam eden ve yaşamının tamamını kapsayan bir süreçtir. Kişinin mesleki rol ve üstlendiği mesleki görevleriyle beraber sosyal hayattaki rolleri,

görevlerini, kendisinden beklenen davranışları ve boş zaman faaliyetlerini ve bunlarının hepsini yaparken ortaya koyduğu uyum ve gelişimi anlatan bir kavramdır (Yeşilyaprak, 2011).

Kişinin gelecek yaşantısını etkileyen kariyer planlamasının içinde meslek tercihinin önemli bir yeri vardır. Kişi kendi değerlerine uygun kariyer seçiminde bulunmazsa karşılaşılabileceği olumsuzluklar bireyin kariyerini etkileyecektir (Öztemel, 2012). Kariyer tanımının genel bir kapsamı olması ve bütün hayatı kapsamasına rağmen meslek kavramı Korkmaz (1994)'a göre geçimini sağlamak için bir kimsenin devamlı yaptığı veya öğrenimini gördüğü, ustalığını kazandığı, bildiği iş'tir. Kuzgun (2014) ise mesleği "insanlara yararlı mal ve hizmet üretmek ve karşılığında para kazanmak için yapılan belli bir eğitimle kazanılan sistemli bilgi ve becerilere dayalı, kuralları toplumca belirlenmiş etkinlikler bütünüdür." şekli ile tanımlamaktadır. Karagülle (2007)'ye göre meslek belirli bir eğitim ve iş tecrübesi ile öğrenilen, kişiye manevi doyum sağlayan, geçimini kazanmak için yaptığı ve toplumsal ahlaki kurallar ile çelişmeden sürekli yaptığı faaliyetlerdir.

Diğer tanımlardan farklı olarak Roe ise mesleği şöyle tanımlamaktadır: "bir yetişkin zamanının büyük çoğunluğunu neye harcıyorsa o faaliyet onun için meslektir. Bu faaliyetin sonucunda kişi bir gelir temin edebilir ya da etmeyebilir..." Ev kadını olmak, Reo'nun tanıma göre bir mesleğe sahip olmak demektir. Ancak bunun yanında baba olmak ise bir mesleği ifade etmez, çünkü o zamanının büyük bir kısmında babalık yapmaz veya bu onun faaliyetlerinin ağırlık merkezini oluşturmaz. Pul koleksiyoncusu olmak veya at yarışlarını sürekli olarak takip etmek birer meslektir" (Uysal, 1970).

Potansiyelin ortaya konmasını da önemseyen Kuzgun (2003) mesleğin tanımında, insanların sadece para kazanmak için meslek tercih etmediklerini, para kazanmanın tek neden olmadığını ve para kazanmanın ötesinde potansiyeli kullanma ve kendini gerçekleştirme süreci olarak ele alır. Telman (2002) ise iş ve meslek kavramlarını farklı şekillerde değerlendirmektedir. İş yapmak insanın tabiatında saklıdır. İş sahibi olmak için genellikle eğitim gerekmemektedir. Meslek ise kişinin devam ettirdiği bir eğitim ve öğretim sonrasında elde edilir.

Bu tanımlar ışığında meslek, eğitim ile kazanılan, sürekli yapılan, karşılığında maddi ve manevi gelir elde edilen, kendini gerçekleştirme yolculuğunda kapasitesini kullandığı ve birçok kuruluşta benzeri olan ekonomik ve sosyal faaliyetler olarak tanımlanabilir.

Kişinin yaşamının büyük bir bölümünü kapsayan meslek seçiminin üstün körü yapıldığı literatürdeki araştırmalarda mevcuttur. Çurğatay (2010)'ın yapmış olduğu araştırmada öğrencilerin kariyer planlaması yaparken seçecekleri meslekler hakkında çok fazla bilgi sahibi olmadan meslek seçtikleri, liselere yönlendirilmede sıkıntılar yaşandığı için özellikler meslek lisesine yönelen öğrencilerin gelecekte daha çok ümitsiz oldukları saptanmıştır. Halbuki mesleğini severek seçen öğrencilerin meslek seçim yeterlilikleri sevmeden seçen öğrencilere göre daha yüksektir ve kariyer planlamaları da lise de seçmiş oldukları bölümler doğrultusundadır (Vurucu, 2010).

Sarıkaya ve Khorshid (2009)'ın yapmış olduğu araştırma sonucunda üniversite öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen faktörler arasında %58,4'ünün çeşitli nedenlerle çaresizlik yaşamaları ve

açıkta kalma kaygısı, seçtikleri meslekleri avantajlı bulmaları ya da başkalarının önerileri yer almaktadır.

Kariyer Planlaması

Kariyer planlaması, kişinin becerilerini, potansiyelini ve bilgi birikimini geliştirmesiyle çalışmakta olduğu iş yerindeki ilerlemesini planlamasıdır. Kariyer planlaması iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamada birey kendini tanımakta ve değerlendirmekte, kendi tercihleri doğrultusunda gelecekte kendini nerede ve nasıl görmek istediğini belirlemektedir. Kişi bu şekilde kendi kariyer planını yapmış olmaktadır. İkinci aşamada ise; kişinin kariyerinin çalıştığı örgütün bireye sunduğu kariyer fırsatlarını değerlendirmesidir. Bu durumda örgüt kendi amaçlarını ön planda tutarak kişisel hedefleri de kendisine uyarlamaya çalışmaktadır. Bu sürecin sağlıklı gelişmesi için kişinin ve örgütün amaçlarının birleştirilmesi gerekmektedir (Sabuncuoğlu, 1997).

Barutçugil kariyer planlamasını, bireyin kendi beceri, istidat, tecrübe ve ilgi alanlarını referans alarak, kariyer fırsatlarını ve amaçlarını değerlendirme ve geliştirmeye yönelik mücadelesi şeklinde tanımlamıştır (Öztürk, 2014).

Kariyer planlama, bireyle ilgili gibi görünse de çevre ile etkileşimli olarak da gerçekleşmektedir. Birey mesleki olarak hedefler oluştururken ilgi, yetenek, beceri ve değerlerini gerçekçi bir şekilde değerlendirir. Mevcut fırsatları analiz eder ve hedeflerini belirler ve hedeflere ulaşmak için faaliyet planı oluşturur. Planı uygulamaya koyar ve birtakım etkinliklerde bulunur. Çevresi ile etkileşime geçer ve geri bildirimler alarak planlarını gözden geçirir, hedeflerine ulaşmaya çalışır. Geri bildirimler bireyin gerçekçi kararlar almasını sağlayacak ve çevreden kopuk, bağımsız kararlar almasını engelleyecektir (Kordon, 2006).

Kariyer planlaması üç temel aşamadan oluşmaktadır. Birinci aşaması bireyin kendini tanımasıdır. İkinci aşama, eğitim ve meslekler hakkında bilgi edinme aşamasıdır. Üçüncü aşama ise, ilk iki aşamadaki elde ettiği bilgileri bütünleştirerek kariyer planlaması yapmaktır (Güneri Yerin, 2008). Kişinin ilgi, yeteneklerini ve değerlerini tanıması kariyer planlamasının ilk aşamasını, eğitim süreci ve mesleklerin gerektirdiği kişilik özellikleri ve meslekler hakkında bilgi edinmesi ise ikinci aşamayı ve de sonuç olarak kendisi ve meslekler hakkında elde ettiği bilgileri bütünleştirip karar vermesi de kariyer planlamasını oluşturmaktadır.

Kariyer planlama, Gutteridge'e göre, kişinin sahip olduğu fırsatlar ve sınırlılıklar, yaptığı tercihler ve bu seçimlerin sonuçlarının kasıtlı bir şekilde kendisini kariyer hedeflerini belirlemek ve kariyer hedeflerine götürecek iş, eğitim ve ilgili gelişim programlarını planlamaktan oluşan süreçtir (Erdoğan, 2003). Diğer bir tanıma göre, kariyer planlama, bireyin hayatı boyunca sürdüreceği işle ilgili görevinin ve konularının, hedeflerinin, geleceğinin planlamasıdır, aslında yapılan bu plan bireyin kariyerini sürdüreceği mesleklerin, işyerlerinin ve yollarının seçimi olan bireysel bir süreçtir (Aytaç, 2005).

Yapılan tanımlar ışığında kariyer planlaması kişinin kendini tanıması, daha sonra meslekleri tanıması ve mesleklerin eğitim olanaklarını ve bu mesleklerin iş ve eğitim fırsatlarını gözden geçirerek

hedef koymasını, çalıştığı örgütün iş olanaklarını ve bu imkanların bireysel hedefleri ile örtüşmesini planlayan bir süreç olarak tanımlanabilir.

Yetenek, İlgi ve Değer

Yetenek; doğuştan getirilen eğitim ve çevre etkileşimi ile geliştirilen gizil gücü ifade eder. Öğrenme ve eğitimden yararlanma gücü olarak da tanımlanabilir. Bir kişinin belirli bir yaşa kadar geliştirdiği beceriler değerlendirilerek ileride alacağı eğitimden ne ölçüde faydalanabileceği tahmin edilebilir (Yelken, 2008). Şüphesiz yeteneğin dışında meslekte başarıyı etkileyen çok farklı faktörler vardır. Ancak meslekte başarıyı elde etmek için yetenek temel bir şarttır ve kişi bir işte devam edebilmesi için en az bir yeteneğinin belirli bir düzeyde olması gerekir aksi takdirde mesleğinde başarılı olması söz konusu değildir (Kuzgun, 1989). Yeteneğin tanımına bakıldığında ise bir işi yerine getirmek için gerekli olan kişisel güç ya da performans şekli ile yer almaktadır (Krane & Tirre, 2005).

İlgi; kişinin bir nesneye, faaliyete ya da faaliyet karşı hoşlanıp hoşlanmadığı ya veya tepkisiz kalma biçimindeki tepki ya da dış uyarıcı tarafından doyum sağlamak için harekete geçirilen dürtü olarak tanımlanabilir. Kişi yetenekli olduğu alanlara genellikle ilgi duyar, başarının altında yetenek vardır, bireyin bu alanda kullandığı yetenekleri geliştirmekten zevk duyar. İnsanlar yaptıkları faaliyetlerden doyum sağlamak isterler, önlerinde farklı faaliyet imkânları bulursa dahi yine de ilgi duydukları faaliyeti seçerler (Yelken, 2008).

Mesleki değer ise, bireyin bir iş ya da bir meslekten ne beklediği ve ne istediğine ilişkin beklentiler olarak açıklanabilir. Bu tanıma göre kişinin bir etkinlik ya da bir işi yaparken asıl gayesinin ne olduğuna ilişkin ana düşünceleri ve ne beklediğini açıklamaktadır (Round & Armstrong, 2005).

Brown ve Brooks'un Super'dan aktardığına göre, meslek seçimi ile ilgili gelişmenin çocukluk, ön ergenlik ve gençlik yılları olmak üzere üç evrede oluştuğunu belirtmiştir. Meslek seçimi çocukluk döneminde hayal kurma ile başlayıp ön ergenlik yıllarında kişinin ilgileri ön plana çıkamaya başlar ve on yedi ve on sekiz yaşlarda ise kişi gerçekçi seçim yapma sürecine ulaşır. Kariyer seçimi ise bireyin yaşadığı yaşam süresi boyunca devam etmektedir (Brown, 1990).

Genel olarak kişinin gelecekte seçmiş olduğu meslekten dolayı başarılı ve mutlu olması ilgi değer ve yeteneklerini çok iyi tanımasına bağlıdır. Birey eğer ilgi yetenek ve değerlerine göre uygun bir mesleği seçerse doğru bir kariyer planlaması yapmış olacaktır.

Meslek Seçimini Etkileyen Faktörler

Bireyin ileride seçmeyi düşündüğü meslekle ilgili karar vermesini etkileyecek fikirler oluştururken, içinde doğup büyüdüğü ve kültürünü aldığı ve sosyal ilişkileri ile etkileşim içerisinde olduğu yakın çevresi, örfleri, adetleri, değer yargıları dini tutumları etkilemektedir. Kişinin bazı meslekler hakkında değerler geliştirmelerinde yakın çevresi etkilidir. Meslekler ile ilgili değerlerinin gelişiminde aile büyüklüğü, kişinin yakın akrabaları ve öğretmenlerinin tavsiyeleri, davranışları, ayrıca kişinin meslekler ile ilgili yaşantıları, gözlem ve deneyimleri, toplumun farklı mesleklere bakış açısı önemli rol oynamaktadır (Aytaç, 2005).

Brown ve Brooks'un değerlendirmesine göre; Anna Roe, kariyer seçimini etkileyen en önemli gelişim döneminin çocukluk yılları olduğunu ifade etmektedir. Bu yıllarda kişinin sosyalleşmesi ve çevresi ile etkileşimi ve deneyimleri meslek seçimini doğrudan etkilemektedir. Roe teorisini doğrulayan yapmış olduğu araştırmasında daha küçük yaşlarda bazı sanatçı ve artistlerin ileride seçenekleri meslekleri ile ilgi ortaya koydukları özel ilgi ve yetenekleri bu mesleklerin iktiza ettiği davranışların bazı belirtilerini sergiledikleri görülmüştür. Kişinin zekâ düzeyi, kendisine ait ilgi ve yetenekleri, kişilik özellikleri ve çevresel imkânları da mesleki gelişimini sürdürmesinde etkili olmaktadır. Ancak Roe bunların yanında, ailenin çocuk yetiştirme tarzının ve aile tutumunun başka bir ifade ile aile ikliminin de kişinin meslek ve kariyer seçimini etkileyeceğini ifade etmektedir. Bundan dolayı kişinin çocukluk yıllarında ailesinden yakın bir ilgi görmesi ve sıcak bir aile ortamında olması onu sosyal ilişkilerin olduğu mesleklere, bunun yanında ise ilgisiz ve sevgisiz bir aile ortamında büyüyen kişilerde teknik işlerin gerektirdiği mesleklere yönlendirecektir (Brown, 1990)

Kişinin içinde bulunduğu sosyal çevre, aile ve öğretmenleri bireyin kendisi ve meslekler ile ilgili tutum ve inançlarının oluşmasında büyük bir rol oynar. Ancak çocukluk yaşantıları, kişilik özellikleri, psikolojik yapısı ve ilgi duyduğu faaliyetler meslek seçimi ve kariyer yönetimini büyük oranda etkilemektedir.

Anne babalar çocuklarının meslek seçiminde daha çok gelir getiren ve istihdam garantili meslekleri seçmelerini istemektedir. Gelişmekte olan ülkelerde genellikle çabuk iş bulunan popüler meslekleri seçmeleri ebeveynler tarafından istenmektedir. Ancak ebeveynlerin eskisine göre çocuklarının belli mesleklere yönlendirmede azalma olsa da bununla birlikte yönlendirmelerin başka bir yönden devam ettiği görülmektedir (Özsoy, 2005).

Bireyin içinde yaşadığı sosyal çevre, ailesinin sosyo-ekonomik düzeyi, ebeveynler ve çocuk arasındaki ilişkiler kişinin kariyer seçimini etkileyen temel faktördür. Yapılan araştırmalarda ebeveynlerin eğitim düzeyinin düşük olması çocuklarının daha çok beceri gerektirmeyen işleri seçmelerine, ailesi idareci ve uzman olanlar ise yönetici ve uzmanlık gerektiren işlere yönelme ve tercih etme olasılıklarının yüksek olduğu görülmektedir (Can vd., 1995).

Sonuç olarak kişinin meslek seçiminde anne babanın, kişisel özelliklerin ve sosyal çevrenin etkili olduğu sadece bireysel bir tercih olmadığı kişinin karar verirken demografik özelliklerinin etkili olduğu görülmektedir.

Donald E. Super Mesleki Gelişim Kuramı

Mesleki gelişim kuramları ışığında kariyer gelişimi ve meslek seçimini ele aldığımızda Isaacson ve Ginzberg mesleki gelişim dönemlerini 24 yaşında tamamlandığını, Donald E. Super mesleki gelişimin ömür boyu devam ettiğini, Holland ise seçilen meslek ile ilgili kişiliğin bağlantılı olduğunu yani aynı faaliyetleri yapanların benzer kişiliklere sahip olduklarını ve Roe ise kişinin çocukluk yıllarındaki ilgileri ve bu ilgilerin altındaki ihtiyaçlarının nasıl karşılandığının doyum düzeyi etkili olduğunu savunmaktadırlar (Vurucu, 2010).

Brown ve Brooks'un (1990: 44-45) aktardığına göre; Donald E. Super mesleki gelişimi 5 döneme ayırmıştır. Bunlar;

1. *Büyüme ve Gelişme Dönemi*: Bu dönem kişinin 14 yaşına kadar olan yıllarını kapsadığı bedensel, psikolojik ve sosyal gelişim dönemidir. Çocuk doğduğu andan itibaren sosyal çevresi ile etkileşimi sonucu kendi benliği hakkında kavramlar geliştirmektedir. Aile üyelerinden babası ile özdeşim kurduğu bu dönemde çocuk kendisi ve meslek hakkında bağlantılar oluşturmaya başlamaktadır.
2. *Keşfetme ve Deneme Dönemi*: 15 ile 24 yaş aralığını kapsayan bu dönem, ergenlik dönemine denk gelmektedir. Kişinin iş ve çalışma hayatına atıldığı bu dönemde kişi deneme dönemine girmektedir. Birey son olarak sınama ve deneme evresinde kendisine uygun olarak bulduğu iş ve iş ortamını hayatını kazanma yolu olarak seçmekte ve sınamaya başlamaktadır.
3. *Yerleşme Dönemi*: Kişinin kendisine uygun bir iş ve çalışma ortamı bulduğu ve istikrarlı bir işinin olduğu 25 ile 44 yaş aralığını kapsayan dönem olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemin ilk yıllarında kişi sahip olduğu işi sınavabilmekte veyahut farklı bir işe geçiş yapabilmekte ya da bunların hiçbiri olmadan mevcut bir işe yerleşebilmektedir. İlk başlarda çalışma ortamı beklentilerini karşılamayabileceği gibi kişi tatmin olmadığı bir başlangıç yapabilmekte veyahut asıl mesleğine uygun olmayan farklı işlerde çalışabilmektedir. Ancak mesleğine ait algıları netleştikçe verdiği çabalar mesleğinde netleşmesine, sağlamlaşmasına ve çalışma dünyasında güvenli bir yerde olmasını sağlamaktadır.
4. *Koruma ve Olgunluk Dönemi*: Çalışma hayatında meslek seçimi yapıp güvenli bir çalışma hayatına yerleşen kişinin bu dönemi 44 ile 65 yaşa denk gelmektedir. Bu dönemde kişi artık mesleki çabalarını sahip olduğu işini korumaya ve kendisinin mesleki yeterliliklerini arttırmaya odaklanmaktadır. Mesleki gelişim bazen ilerlerken bazen de gerileyebilmektedir.
5. *Çöküş Dönemi*: Emeklilik ve yaşlılık yıllarının rast geldiği bu dönem 65 yaş ve ilerisini kapsamaktadır. Artık kişinin bedensel ve zihinsel gücü mesleğini başarılı bir şekilde icra etmesi konusunda yetersiz kalmaktadır.

Super'in mesleki gelişim kuramı diğer mesleki gelişim kuramcılarına göre mesleki gelişimin kişinin yaşama boyunca devam ettiğini ifade etmektedir.

Kariyer Yönetimini Etkileyen Faktörler

Meslek seçimi bireyi ve toplumu etkileyen önemli bir süreçtir. Ancak bu sürecin yönetilmesi ve mesleki karar verilmesi büyük oranda ülkemizde rastlantılara bağlı olarak gerçekleşmektedir (Yılmaz, 2017). İlköğretim ve ortaöğretimi bitiren gençlerin çoğu mesleklerini seçecekleri zaman kararsızlık yaşayarak paniklemektedirler ve bu panik onları hayatlarının büyük bir bölümünü kapsayacak mesleki uğraşlarının tercihini rastlantılarla yapmaktadırlar. Kişilerin yetenek ve ilgilerine ve ülkenin insan gücü istihdamını önemsemeden yaptıkları mesleki tercihleri hem kendilerini hem de ailelerini büyük hayal kırıklığına uğratmaktadır. En olumsuz sonucu da toplumsal kalkınmayı sağlayacak insan gücünün israfına neden olmaktadır. Kişilerin ilgi yetenek ve değerlerine uygun tercih

yapmamalarının nedenlerinden biri de iş hayatı konusunda gerekli bilgiden yeterli düzeyde haberdar olmamalarıdır (Kuzgun, 1989).

Diğer yandan, üniversite sınavına hazırlanan gençlerin pek çoğunun, üniversite tercihleri sürecinde yükseköğretim bölümleri hakkında bazı teknik bilgileri bilmedikleri için doğru bir tercih yapamadıkları ve kendileri için en uygun bölümlerin hangisi olduğu konusunda kararsızlık yaşayarak net bir sıralama yapamadıkları çağımızın devam eden bir sorunudur. Kendi ilgi ve yetenekleri konusunda farkındalığı olan bazı kişiler öndeki birkaç tercihini kendisine göre yapmakta ancak diğer tercihlerini başkalarının yönlendirmesine göre yapmaktadır. Bilgi sahibi olmadan tercihi arasında bulunan bölümlere yerleşen kişiler bilinçsiz bir şekilde tercih listelerinde buldukları bu programa yerleştiklerinde pişmanlık yaşamaktadırlar. Bununla birlikte isteyerek ve bilerek tercih sıralarının başlarına yerleştikleri programlara yerleşen, yani bilinçli bir şekilde tercih yapan bazı kişiler ise yerleştikleri program hayallerine uygun olmadığı fark etmekte ve hüsran yaşamaktadırlar. Bu durumun nedeni de adayların yükseköğretim bölümleri hakkında yetersiz ve yüzeysel ya da yanlış bilgi sahibi olmalarından kaynaklanmaktadır (Kuzgun, 2003). Kişilerin meslek seçiminde yanlış tercihte bulunmalarının nedenleri ise meslek çalışanlarının etkisi altında kalmaları, zorlanmadan yapabilecekleri bir iş aramaları, saygınlık ve maddi kazanç elde etme arzu olarak sıralanabilir. Kişilerin meslekler ve çalışma koşulları hakkında yeterli bilgi sahibi olmadan tercihte bulunmaları da meslek seçimi sürecinde yaptıkları diğer bir yanıştır (Sorensen,1995).

Bazı öğrenciler meslek seçimi sürecinde meslekleri ve kendilerini tanımadan veya mesleklerin iktiza ettiği bedensel ve ruhsal becerilere sahip olmadan meslek seçiminde bulunabilmektedirler. Oysaki meslek seçim sürecinde kişinin kendisini ve meslekleri tanıması büyük önem arz etmektedir. Meslek seçiminde bazı meslekler için mesleğin icrası için üst düzey bir zihinsel yetenek gerekebilir ancak kişinin zihinsel kapasitesi meslek için gereken kapasitenin altında kalabilir. Bu durumun tam zıttı da yaşanabilir çok zeki bir kişi daha az zihinsel bir kapasite gerektirdiği için kişiyi memnun etmeyebilir. Turgut (1965) yaptığı araştırmada mesleğin icrası için gerekli olan zihinsel kapasitenin üstündeki kişilerin mesleklerine karşı ilgilerinin azaldığı, bireyin sahip olduğu bilişsel kapasitenin mesleği uygulamada yetersiz kalması durumunda ise kişinin mesleği ile bütünleşemediği ve işinde başarısız olduğunu tespit etmiştir.

Meslek Seçiminde Yaşanan Sorunlar ve Bir Model Önerisi

Yükseköğretimde öğrenim gören öğrenciler yanlış bölüm seçimleri toplum için önemli bir problem olmaya devam etmektedir. Yanlış eğitim politikaları ve plansız, programsız bir sistemin uygulanıyor olması sistemden kaynaklı birçok sorunun ülkemizde ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Bunun en belirgin yansıması ise yükseköğretimde ortaya çıkmaktadır (Kaya,1991). Ülkemizdeki eğitim sisteminin yanlış eğitim politikalarıyla yönetilmesinden dolayı iş garantisi olmayan bölümleri okuyarak gençler yıllarını boş yere harcamaktadırlar. Diploma sahibi olan bu gençler iş bulamama durumlarından dolayı ebeveynleri büyük sıkıntı yaşamaktadırlar (Erdeniz, 1992).

Meslek seçiminde kargaşa ve üniversite kapılarında yığılmanın olmadığı gelişmiş batı ülkelerinde ise mesleki yönlendirme ortaokulda net bir şekilde belirlenerek öğrenci lise eğitiminde kararsızlık yaşamadan üniversitedeki bölümüne yönelmektedir. Böylelikle öğrencinin yılları boşa harcanmamakta ve ileriye yönelik planlama yapıldığından hangi meslek grubuna ne kadar ihtiyaç duyulduğu öngörülmektedir. Böylelikle ülkemizde yaşanan mesleki kararsızlık ve mezuniyet sonrası işsizliğin önüne geçmek mümkün olacaktır (Kaya, 1991). Ülkemizde kariyer danışmanlık hizmetleri daha çok ortaokul son sınıfta lise tanıtımları, lisede ise mesleki rehberlik faaliyetleri kapsamında kariyer günleri, meslek tanıtımları, ilgi ve yetenek testleri ve üniversite tanıtımları şeklinde yürütülmektedir. Ancak bu faaliyetlerin daha çok geliştirilerek öğrencilerin eğitim yaşamından iş hayatına geçişinin kolaylaştırılacağı adımlar atılması gerekmektedir (Yaylacı, 2007)

Meslek seçiminde yaşanan problemlerin başında kendini tanıma ve kişinin kişisel potansiyeline uygun mesleği seçmesi gelmektedir. Bireyin kendini tanıması ve kendisine ait öz farkındalığı arttırması için dışsal yaşantılara ve çevresel desteğe ihtiyaç duymaktadır. Kişinin kendini tanıma dönemi okul çağına denk gelmektedir. Bireyin kendini tanıması için okullarda görev yapan psikolojik danışmanlar tarafından ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında mesleki rehberlik hizmeti verilmektedir. Okullarda yürütülen mesleki rehberlik ve kariyer planlaması derslerindeki bireyi tanıma tekniklerinde kullanılan envanterlerin sonuçlarının öğrencilerin karar verme sürecinde daha etkili olması için öğrencinin bütün eğitim süresi boyunca bir e-portfolyoda tutulması gerekmektedir. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2023 Eğitim Vizyonu'nun en önemli hedeflerinden biri olan "e-portfolyo" projesi okullarda uygulanmaktadır. Bu proje ile öğrencinin başarıları, aldığı ödülleri, akademik, sosyal, sportif ve kültürel sonuçları e-portfolyo sistemine girilmektedir. Öğrencinin lise son sınıfa kadar gelişiminin takip edileceği bu sistemin daha işlevsel hale gelmesi için öğrencilerin ilköğretim birinci sınıftan lise bitene kadar ilgi yetenek ve değerlerinin ölçümünün yapıldığı ilgi ve yetenek testleri uygulanarak e-portfolyo sistemine yüklenmesi amaçlanmıştır. Sistemde saklanarak ve ailenin, öğrencinin bilgilendirildiği model ile ilköğretim, ortaokul ve ortaöğretim bitiminde öğrenci, veli ve öğretmenle paylaşılan sonuçlar ile öğrencinin doğru kariyer planlama yapması hedeflenmiştir. Model kısaca ilkokul son sınıftan başlayarak 4 yıl orta okulda 4 yıl lisede yıllık belli periyotlar uzman rehberlik veya kariyer planlama hocaları tarafından yapılan kişilik, ilgi testlerinin bir karne (rapor) olarak veliye verildiği ve ilkokuldan ortaokula oradan liseye oradan da üniversiteye kişinin e-portfolyosun (karne) aktarıldığı ve son olarak dosyanın öğrencinin kazandığı üniversitenin kariyer merkezine aktarıldığı bir model çalışma ile ortaya konulmuştur. Bu modelde 10 yıl boyunca öğrenci ve aile kariyer planlama konusunda zorlamadan sadece doğru bir kariyer planlaması için yönlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu konuda benzer uygulamalar olsa da yeterli değildir. Bu uygulama ülkenin istihdamına, işgücü kaybının önüne geçebileceği gibi doğru kariyer başlangıcı için daha bütüncül bir yapı ortaya koyacaktır.

Mevcut Durum

İlköğretim dönemindeki rehberlik faaliyetlerine bakıldığında ilköğretim okullarında sadece 8. sınıfta bir saatlik rehberlik ve kariyer planlama dersi mevcuttur. Diğer ilköğretim sınıf düzeylerinde ise

okul çerçeve planları doğrultusunda hazırlanan sınıf rehberlik planları kapsamında öğrenci kişilik hizmetleri yürütülmektedir.

Tablo 1.

Haftalık Ders Çizelgeleri Rehberlik ve Yönlendirme Dersi

Okul Türleri	Rehberlik ve Yönlendirme				
	Hazırlık	9.Sınıf	10.Sınıf	11.Sınıf	12.Sınıf
Anadolu Lisesi	-	1	1	1	1
Hazırlık Sınıfı					
Bulunan Anadolu Liseleri	1	1	1	1	1
Sosyal Bilimler Lisesi	1	1	1	0	0
Fen Lisesi	-	1	0	0	1
Güzel Sanatlar Lisesi (Müzik)	-	1	1	1	1
Spor Lisesi	-	0	0	1	1
Anadolu İmam Hatip Lisesi	-	1	0	0	0
Mesleki ve Tek Anadolu Lisesi	-	1	0	0	1

Kaynak: MEB, 2018. (Haftalık ders çizelgeleri).

Bu çalışmadaki model önerisi daha çok mevcut durumu geliştiren uygulama boyutunda bir öneridir. İlköğretim çağındaki öğrenciler daha çok hayal döneminde oldukları için mesleki tanıtım faaliyetleri, merak duygularını teşvik edecek çalışmalar ve canlandırma gibi çalışmaların yaptırılması uygun olacaktır. Tüm bu çalışmaların yanında da öğrencilerin gelişim seviyelerine uygun ilgi ve yetenek testleri uygulanarak sonuçları e-okul sisteminde saklanabilir. Bu şekilde kararsızlık yaşayan öğrencilerin karar verme sürecinde bilgi eksikliği ile değil de kendisine ait sonuçlar ışığında karar vermesi sağlanabilecektir.

Kariyer planlamasının daha çok ortaöğretime ertelendiği ve son anda yapılan tercihlerle birçok öğrencinin yanlış tercih yapıp yıllarını boşa harcadığı görülmektedir. Kariyer planlamasını ilköğretimden itibaren uygulanan yetenek ve ilgi testlerinin sonuçlarının olduğu ve ilgi alanları ile bağlantılı meslek grupları eşleştirmesinin elektronik ortamda taşınan öğrencinin kendini keşfetmesi ve daha doğru kariyer planlaması yapması kolaylaşacaktır.

Okul rehberlik hizmetlerinin okulöncesi ve ilköğretimde okul rehberlik planları doğrultusunda, 8. sınıfta ise sadece rehberlik ve kariyer planlama dersi kapsamında yürütüldüğü görülmektedir. Ortaöğretim kurumlarında ise rehberlik ve yönlendirme dersi ve okul rehberlik planları doğrultusunda okul rehberlik faaliyetleri yürütülmektedir.

Tablo 2.

Kariyer Planlanması Model Önerisi

Super'in Yaşam Boyu Kariyer Gelişimi Modeli	Dönemler	Kariyer Gelişim Görevleri	Kariyer Testleri
Büyüme (Özdeşleşme Evresi)		İlköğretim Dönemi	
Hayal Basamağı (4-10 Yaş)	Anaokulu - 4. Sınıf		Gelişim Envanteri, Meslek Tanıtımları, Rol Play
İlgi Basamağı (11 - 12 Yaş)	4. ve 5. Sınıf		İlgi Envanteri uygulamaları
Yetenek Basamağı (13 - 14 Yaş)	6. ve 8 Sınıf		Yetenek Envanteri uygulamaları
Araştırma (Keşfetme) (14 - 24 Yaş)		Ortaöğretim ve Yükseköğretim	
Deneme Basamağı (14-18 Yaş)	Ortaöğretim (9 - 12)	Meslek tercihlerini billurlaştırma (14 - 18 yaş)	9. Kariyer Testi (Yetenek, İlgi ve Değer) 10. Kariyer Testi (Yetenek, İlgi ve Değer) 11. Kariyer Testi (Yetenek, İlgi ve Değer) 12. Kariyer Testi (Mesleki Yönelim)
Geçiş Basamağı (19 -21 Yaş)	Yükseköğretim	Bir meslek tercihini saptama (18 - 21 yaş)	
Sınama ve İzleme (22 - 24 Yaş)	İş Hayatı	Bir meslek tercihini koyma (21 - 24 yaş)	
Yerleşme Evresi (25-44 Yaş)	İş Hayatı	Bir meslekte karar kılma (24 - 35 yaş)	
Koruma, Devam Ettirme Evresi (45 - 64 Yaş)	İş Hayatı	Durumu sağlama ve meslekte ilerleme (35 yaş ve üzeri)	
Çöküş Evresi (65 yaş ve sonrası)			
Yavaşlama Basamağı (65 - 70 Yaş)			
Tam Emeklilik Basamağı (71 Yaş ve sonrası)		Emeklilik	

Tablo 2 Super'in mesleki gelişim evreleri ve gelişim görevleri referans alınarak hazırlanan Kariyer Planlaması Model Önerisi", öğrenciye kariyer gelişim sürecinde yardımcı olacak ve öğrencinin kariyer planlamasını daha bilinçli gerçekleştirmesini sağlayacaktır. Dijital çağın insanlara sunmuş olduğu fırsatlardan biri olan verilerin uzun süre kolayca depolanabilmesi kolaylığı ile öğrencilerin gelişimlerine uygun kariyer testleri ve mesleki tercih envanterleri uygulanarak e-okul sisteminde saklanabilecektir.

Sunulan bu model önerisinde (Tablo 2) öğrenciye anaokulunda gelişim envanteri uygulanarak çocuğun kişisel-sosyal, ince motor, dil, kaba motor gelişiminin yaşına uygun olup olmadığı değerlendirmeye yardımcı olacaktır. Böylelikle çocuğun velisine çocuğu hakkında güçlü ve zayıf yönleri ve ilkokula hazır olup olmadığı hakkında bilgi verilebilecektir.

İlkokul çağındaki çocukların ise meslekler hakkında bilgileri yakın çevreleri ile sınırlı olduğu için birçok meslek hakkında bilgi sahibi değildir (Köse & Yangın, 2011). Bu dönemde öğrencilerin daha çok kalıplaşmış mesleklerden ziyade meslekler hakkında bilgi almaları için kariyer ilgilerini arttıracak tanıtıcı faaliyetler ve canlandırma yapılabilecektir.

İlköğretim dönemi, çocuğun kişilik gelişimi açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu yıllarda, kendini kabul eden, özgüvenin gelişimi, içsel kontrol duygusunun gelişmesi ve benlik tasarımı gibi süreçler kişinin mesleki gelişimi açısından da bu dönemin sağlıklı bir şekilde yaşanmasının gereğini iktiza etmektedir. Çocukluk yıllarında oluşan tutumlar, değerler ve algılar eğitimsel ve mesleki doğurgularla yüklüdür. Bundan dolayı mesleklerin değerlerine ilişkin değerlendirmeler, meslekler ile cinsiyetlere ilişkin değer yargılarının bu yıllarda oluştuğu ve birey için gelecekte bu önyargıların meslek seçiminde özgürlüğü kısıtladığı gözlenmektedir (Yeşilyaprak, 1997).

Ortaöğretime geçen öğrenciler için, lise türleri ve alan seçimleri ayrıştığı için ilgi, yetenek ve değerlerini ölçen kariyer testleri uygulanarak öğrencinin karar verme süreci kolaylaştırılacaktır. Lise son sınıfa doğru mesleki yönelimlerin belirmesi ve mesleki olgunluklarının gelişmesi ile uygulanacak testler kariyerlerinin belirlenmesinde öğrencilere yardımcı olacaktır.

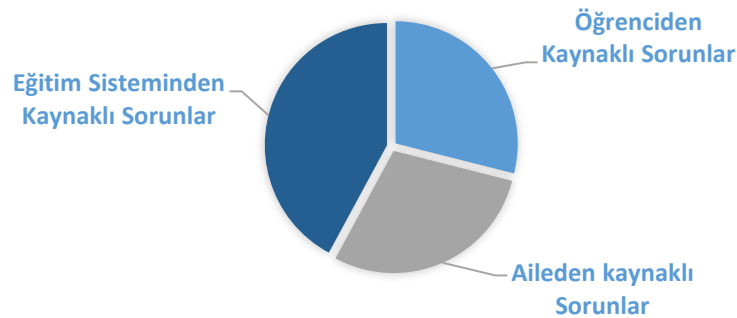
Araştırma Yöntemi

Araştırma amacına uygun olarak nitel araştırma metodu ile tasarlanmıştır. Öğrencilerin kariyer planlamasını etkileyen faktörleri tespit etmek amacı güden çalışmada olgubilim deseni kullanılmıştır. Araştırmadaki veriler nitel araştırma yönteminden görüşme tekniği kullanılarak ve yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanarak yüz yüze yapılmıştır. Katılımcılar olgubilim deseninin gereği olarak yaşanan olguyu yansıtabilecek, öğrencilerin kariyer planlamasına yön veren alanında uzman kişilerden seçilerek; 3 idareci ve 6 okul psikolojik danışmandan oluşmaktadır. Araştırma katılımcılarının görüşleri tekrar ettiği için 9 katılımcı ile sınırlandırılmıştır. Etik kurul onayı Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından 27/07/2021 tarihli ve 110/8 sayılı kararı ile alınmıştır. Görüşmeler ortalama 25 dakika sürmüştür. Katılımcılardan ses kaydı için izin alınıp transkripte edilerek temalar ve kodlar çıkartılmıştır. Elde edilen bulgular aşağıda sunulmuştur.

Bulgular

Şekil 1.

Öğrencilerin Kariyer Planlamasını Etkileyen Faktörler

Şekil 1’de öğrencilerin kariyer planlamasını etkileyen faktörleri oluşturan 3 alt başlıkta toplandığı görülmektedir. Öğrencilerin kariyer planlamasını etkileyen faktörler arasında eğitim sisteminden kaynaklı sorunlar katılımcıların çoğunlukla dile getirdiği alandır. Diğer sorunlar ise öğrenciden ve aileden kaynaklı sorunlardan oluşmaktadır.

Tablo 3.

Öğrencilerin Kariyer Planlamasını Etkileyen Faktörler

Öğrencilerin Kariyer Planlamasını Etkileyen Faktörler	
Öğrenciden Kaynaklı Sorunlar	Kendi İlgi ve Yeteneklerini Tanımamaları
	Meslekleri Tanımamaları
Aileden Kaynaklı Sorunlar	Çocuğunu Tanımamaları
	Ailelerin Çocuklarını Kendilerinin Uzantıları Olarak Görmeleri
	Popüler Meslekler
	İlgisizlik
Eğitim Sisteminden Kaynaklı Sorunlar	Yönlendirme Sorunu
	Müfredat

Tablo 3’te göre öğrencilerin kariyer planlamasını etkileyen faktörler arasında eğitim sisteminden kaynaklanan sorunların altında oluşan 2 alt başlığın yönlendirme ve müfredat kaynaklı sorunlar olduğu ortaya çıkmıştır. Katılımcılara göre yönlendirme sorunu kariyer planlarını etkileyen en büyük sorunlardan biridir. Katılımcıların bu konudaki görüşleri şu şekildedir;

K1: “Çocuklarımızı 17-18 yaşına gelmeden alanlara ayırmalıyız ki çocuklar gelecekte mühendis mi olacağını hukukçu mu olacağını bilmeli. Bu sistemin kanayan bir yarasıdır.”

K7: “Geleneksel olarak biz sorarız çocuklara, büyüünce ne olmak istiyorsunuz diye? Mutlaka revaçta olan meslekleri tercih ediyorlar ancak zaman içinde baktığımızda bunlar çok değişkenlik arz edebiliyor. Yani o yaşlarda ben doktor olacağım, ben öğretmen olacağım, mühendis olacağım, polis olacağım diyen çocukların ileriki dönemlerde doğru yönlendirilmedikleri için, yeterince bu konuda bilinçlendirilmedikleri için ya da yetenekleri kabiliyetleri tespit edilmediği için zaman içerisinde farklı yönlere doğru kayabiliyorlar.”

K9: “Bizim sistem tamamen sonuç odaklı bir değerlendirme yapıyor, yani belli dönemlerde sınava girmeye dayalı bir sistem, ama şu sistem tamamen tekil değerlendirmeye dayalı, durumsal değerlendirmeye dayalı bir sistem olduğu için maalesef öğrencilerin tamamen puan odaklı mesleklere yönelmesine neden oluyor.”

K6: “Belirtmek isterim ki Milli Eğitim’inde müfredatından kaynaklanan, öğretmenlerinde kendi istek ve arzularından kaynaklanan, sadece dersimi anlatırım gerisine açıkçası çok fazla karışmıyorum düşüncesi hâkim olduğu için, biz gerekeni veriyoruz ve gerisi Allah kerim dendiği için sorunlar yaşanmaktadır.”

Tablo 3’e göre aileden kaynaklı sorunlar çocuğunu tanımamaları, popüler meslek ve ilgisizlik sorunları, ailelerin çocuklarını kendilerinin bir uzantıları olarak görmeleri olarak sıralanmaktadır.

Katılımcılar bu durumu şu şekilde ifade etmektedirler:

K1: “Çocuğun kendi varlığını, kendi becerilerini tanımamak; hatta tanımaya çabalamamak da buna dâhil edebiliriz. Tanınması gerektiğini bile bilmiyor bence çoğu aile.”

K3: “Aileler maalesef her aile kendi çocuğunu üst düzey görüyor, hani kirpiye yavrusu pamuktur hesabı, çocukların hep böyle üstün yetenekli gördükleri için gerçekçi bir değerlendirme yapamıyorlar.”

K1: “Ailenin sadece kendi hayallerini çocuk üzerinden gerçekleştirmeye çalışması diyebiliriz.”

K8: “Velilerimizin birçoğu daha çok çocuğa ilgi ve kabiliyetlerinden ziyade popüler bölümler neler, veyahut iş bulacağı bölümler neler şeklinde bir yönlendirme yapmaktadırlar.”

Tablo 3’e göre öğrenciden kaynaklanan sorunlar başlığının altında oluşan 2 alt başlığın öğrencilerin kendilerini tanımamaları ve meslekleri tanımama olduğu tespit edilmiştir. Katılımcı ifadelerinden örnekler verilecek olunursa;

K1: “Her şeyden önce öğrencilerin kendi ilgilerini ve yeteneklerini tanımamaları diyebiliriz.”

K8: “En büyük sıkıntılardan örnek vermek gerekirse, öğrencilerin neyi ne kadar yapabildiğini bilmemesi ve de ilgi yeteneklerinin farkında olması diyebiliriz.”

K9: “En büyük problem, öğrenciler kendilerini çok iyi tanımadan üstünkörü bir tercih yapmaları.”

K4: “Öğrencileri meslekler hakkında çok fazla bilgilerinin olamaması.”

Öğrencilerin kariyer planlamasını etkileyen en önemli faktörler, yapılan araştırma ışığında değerlendirildiğinde en büyük etkenin eğitim sisteminin yönlendirme sorunundan kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Öğrencilerin kendi ilgi ve yeteneklerini tanımamaları da kariyer planlamalarını etkilemektedir. Ailelerin çocuklarını yeterince tanımamaları ve popüler meslek arayışları da kariyer planlamasında etkili olduğu görülmektedir.

Şekil 2.

Modelin Sağladığı Faydalar

Şekil 2’ye göre öğrencilerin kariyer planlamasında ortaokuldan itibaren ilgi ve yetenek test sonuçlarının e-okul sisteminde her yıl saklandığı modelin sağlayacağı katkılar içerisinde en fazla katkı kapsayıcı değerlendirme olarak belirtilmiştir. Diğer başlıklar ise kendini tanıma ve doğru yönlendirmedir. Modelin sağladığı faydalar hakkında katılımcıların görüşleri şu şekildedir;

K4: “Her yıl yapılması öğrencilerdeki hem gelişimleri görmeyi hem de verileri daha önceki yıllarla beraber toparlayarak bir çocuğun başından sonuna kadar nereden nereye geldiğini, ne gibi değişiklikler

gösterdiğini, nasıl planlamalar yaptığını veya planlarında bir değişiklik olduğunu görmemiz açısından çok kıymetli bir çalışma olacaktır.”

K8: “Öğrencilerin gelişimlerini daha iyi yorumlayabiliriz, bir önceki yıl ile bu sene arasındaki farkın değerlendirmesini yaptığımızda arasında farklılık var mı tutarlılık var mı bunları daha gerçekçi gözlemleyebiliriz.”

K9: “Her şeyden önce yazı akılda kalır, yani süreç içinde elde ettiğimiz sonuçları değerlendirip kaydettikçe, verileri biriktirdikçe evveliyatı çok daha güçlü görme fırsatı sağlar.”

K5: “Çocukların eğitim öğretim hayatında çok fazla öğretmen değişikliği olmaktadır ancak öğrenciye ait bu bilgilerin e okul sisteminde bulundurulması öğrenciyi yeni tanıyan öğretmenler için bir veri seti oluşturacaktır. Dolayısıyla öğretmenler o çocuk hakkında bilgi sahibi olacaklar ve böylelikle sağlıklı bir yönlendirme olacaktır.”

K9: “Kişinin kendinde görmediği o kör noktaları bile görmesini sağlayabilir. Bu bir süreç değerlendirmesi olduğu için kişinin resim ya da karikatür yeteneğinin varlığını ortaya çıkmasını sağlar.”

Öğrencilerin ilgi ve yetenek test sonuçlarının ortaokuldan itibaren her yıl yapılıp e okul sisteminde saklandığı ve bir sonraki okula devredildiği bir modelin öğrencileri daha geniş bir bakış açısı ile kapsayıcı bir değerlendirme yapmamızı ve kendilerini daha gerçekçi tanımalarını ve de bunun sonucu olarak doğru bir yönlendirme imkânı sağlayacağı araştırma sonucunda ortaya çıkmıştır.

İlgi ve yetenek testlerinin uygulanıp saklandığı bir model, ortaokul öğrencilerin lise tercihlerine etkisi sorulduğunda ilk sırada hedef koymasını sağlayacağı görülmektedir. Ardından doğru yönlendirilmesini, kendini tanımasını ve mutlu olmalarını sağlayacağı yönünde etkiler gelmektedir. Modelin lise tercihlerine etkisini katılımcılar aşağıdaki gibi açıklamışlardır;

K1: “Çocuk gelecekte mutlu olur. Bizim bu hayattaki amacımız mutluluk değil mi zaten, hayatı niye yaşıyoruz?”

K5: “Kişinin kendi ilgi ve yeteneklerini bilmesi kendini tanımasını sağlar böylelikle kendine uygun hedef seçer. O yüzden ben çok etkiler diye düşünüyorum.”

K7: “Öğrencinin ilgi ve yeteneklerinin ortaokuldan itibaren hatta ilkokuldan itibaren tespit edilmesi kendi yeteneklerine uygun bir alana geçmesine yardımcı olacaktır.”

K8: “Çocuk kendini ne kadar iyi tanıyorsa kendini ne kadar iyi biliyorsa hedef koyarken o derece daha kararlı olacaktır.”

K1: “14 yaşlarında doğru tercih yapar, yani 17-18 de çocuğun şu an savruluşunu izliyoruz ya biz, o savruluş en aza iner herhâlde.”

K9: “Ortaokuldan itibaren belirlenecek bir hedef yönelimi ile belki de daha sağlıklı tercihler yapılabilmesinin yolunu açacak.”

K5: “Kademe geçişlerinde hep sorgularız ya bu okullara çocuğun yeteneği var mı, uygun mu? Onun ilerdeki hedefleriyle bu bölüm örtüşüyor mu? Bunları değerlendirmek için çocukların kendilerini tanıması gerekiyor, bu anlamda bence çok çok önemli diye düşünüyorum.”

Bu modelin lise tercihlerindeki etkisine araştırma ekseninde bakıldığında model; öğrencilerin kendilerini tanımalarına, hedef koymalarına, doğru bir yönlendirme sürecinden geçtikleri içinde mutlu olacakları bir eğitim öğretim hayatı geçireceklerine etkileyeceği görülmektedir.

Önerilen modelin öğrencilerin üniversite tercihlerine etkisinde ise katılımcılar öğrencilerin mutluluğuna katkısının olacağını ifade etmektedirler. Üniversite tercihlerine modelin diğer katkıları doğru karar vermesini sağlaması ve kendine uygun bölümü seçmesi ve başarılı olması temalarında toplanmaktadır. Modelin üniversite tercihlerine etkisi katılımcılar tarafından aşağıdaki gibi değerlendirilmiştir;

K4: “Öğrencilerin kendisine ait verilen saklı tutulması öğrencinin kendini tanımasına ve ne olmak istediği yönünde büyük katkı sağlayacaktır.”

K9: “Sadece puanın ötesinde tercih yapmaya oturduğunda ben bunları yapabiliyorum, önceliğinin bu olması gerekiyor fikrini uyandırması bile çok büyük bir kazanımdır, yani rastgele bir bölüm yazmaktan

ziyade tamamen daha bilinçli bir tercih yapılabilmesi için elde hazır birikmiş bir veri olacaktır. Kendini tanıyan kişi en azından tercihlerini daha da daraltabilecektir.”

K1: “Öğrenciler kendilerine uygun bölümü seçtikleri için severek çalışırlar böylelikle yüz de yüz başarı elde ederler.”

K2: “Kimi tanıdığımız insanlar var, pek fazla insanın yapmadığı meslekleri yapıyorlar kazançları az, ama hayatlarından mutlular. Kişi burada karar verirken diyor ki; ben bir defa bir hayat yaşayacağım ve bu hayatımın da mutlu olmasını istiyorum diye düşünüyor ve sevdiği mesleği yapıyor.”

K9: “Kendisi tanıyan insan, kendisinin farkında olan insan mutlu olmaya daha çok yaklaşan insandır, çünkü gerçeklik denen şey mutluluğun ilk bileşenidir.”

K4: “Karar verme sürecini de olumlu etkileyeceğini düşünüyorum, kesinleştireceğini ve kısaltacağını düşünüyorum. O yüzden bu verilerin bence kesinlikle depolanması gerekiyor, çünkü öğretmen sürekli değişiyor, okul değişiyor ve kişinin verileri bir yerde tutulmadıkça sürekli bir bilgi eksikliği ortaya çıkıyor. Bu durumda kopukluklar meydana geliyor, bir sonraki öğretmen bir önceki öğretmenle tanışma ya da görüşme şansı yoksa eğer, bu tabii ki her zaman bu mümkün değil olmuyor. O yüzden çocuk tanıma sürecine her zaman yeni baştan başlıyoruz. Bu durumdan dolayı da çocuk her yerde yeniden kendisini ispat etmek durumunda, yeniden kendini göstermek durumunda kalıyor. Bu olumsuzlukların önüne geçmek için böyle bir depolama ya da böyle bir veri tabanı olması herkes açısından bence bilgiye hızlı ulaşma, kişinin kendisi içinde, kendisiyle ilgili netlikleri görmesi açısından çok büyük yarar sağlayacağına inanıyorum.”

K6: “Öğretmen çocuğa tabiri caizse gizli bir dosyası oluşmuşsa, al oğlum sen liseyi bitiriyorsun ama ilkokulda böyle bir düşüncen vardı, ortaokulda böyle bir düşüncen vardı bunlara istinaden artık geleceğini dizayn edebilirsin diyebilirse, bu öğrenciye çok fazla faydası olacağını düşünüyorum.”

Modelin üniversite tercihleri açısından değerlendirdiğinde; öğrencilerin karar verme sürecini doğru bir şekilde yönettikleri için kendilerine uygun bölüm seçeceklerini, bu seçimin onları başarıya götüreceği ve de akabinde kendilerine uygun bir kariyer planlaması gerçekleştirdikleri içinde mutlu olacakları ortaya çıkmıştır.

Önerilen modelde yetenek ve ilgi test sonuçlarının bir karne olarak ortaokuldan itibaren her yıl öğrenci ve veliler ile paylaşılmasını katılımcılar genel olarak olumlu bulmaktadır. Olumlu temasında aile desteğinin artacağı ve doğru değerlendirmelerin yapılacağı yer almaktadır. Önerilen modelin olumsuz yönleri ele alındığında ise çatışma, değişkenlik, doğal akış ve yanlış değerlendirme başlıklarının olduğu görülmektedir. Modelin olumlu ve olumsuz yönleri katılımcılar tarafından şu şekilde ifade edilmektedir:

Olumlu Yönleri

K1: “Çocuk kendini evde anlaşıldığını hissediyor. Böylelikle aile ilişkilerini olumlu etkiler bu durumda da aile için huzuru da sağlamış oluruz.”

K4: “Aile çocuğundaki o yapıyı gördüğü zaman ben çocuğumun tıp okumasını istiyorum diyen bir aile, Çocuğunu tıptan çok uzak bir yapıya sahip olduğunu gördüğü zaman eğer tabii bilinçli bir aileyse gerçekten etkisini görürsünüz. Bunu fark eden aileler hata yaptıklarını anlıyorlar.”

K5: “Olumlu tarafı doğru yapıldığı zaman kişinin çok yönlü olarak kendini değerlendirmesini sağlayabilir. Bizim zaten en büyük eksiklerimizden bir tanesi kişinin kendini yeterince değerlendirememesi, yeterince tanınmamasıdır.”

K5: “Veliler de çocukların ilgili olduğu, yetenekli olduğu alanları bir uzman gözüyle gördükleri zaman, bir döküm olarak gördükleri zaman çocuklarını o noktada desteklemeye çalışırlar.”

K7: “Veli çocuğunun durumunu öğrenirse tedbir alması açısından ileriye dönük bir takım farklı uygulamalar planlaması açısından fayda sağlar diye düşünüyorum.”

K9: “Kendisini bilmesi noktasında çocuğuna daha iyi rehberlik yapabilecek. Belki de yeteneği yönünde noksanlık fark eden aileler çocuğuna yeni yetenekler keşfetmesi için yeni imkânlar sağlamaya çalışacaktır. İyi top oynadığını fark eden öğrenci belki de bir futbol okuluna yazılacak.”

Yapılan araştırma da katılımcılar tarafın önerilen modelin faydalı olacağı (%72), aileler çocuklarının ilgi ve yeteneklerini yıllar içerisinde gerçekçi bir şekilde değerlendirdikleri için onların

istidatları yönünde destekleyecekleri ve süreç içerisinde çocuğun eğiliminin daha net bir şekilde anlaşılacağı için doğru bir yönlendirme yapabilmek imkânı sunacağı görülmektedir.

Modelin Riskleri

K1: “Çocuk kendi ilgi ve yeteneğine inanmıştır sizin de yaptığımız işe inanmışsınızdır, ama veli buna inanmamıştır, belki evdeki çatışmanın biraz daha yaşanmasına sebep olabiliriz.”

K5: “Her yıl düzenli bir şekilde ilgi ve yetenek testleri uygulandı bir dönem çocukta sayısal alanda mühendisliklerle ilgili yetenek ve becerileri çıktı. Sonraki dönem yapıldı ancak mühendislik değil de spor alanı çıktı. Yani çocuk şunu diyebilir. Benim geçen dönem verdiğim cevaplardan mühendislik çıktı, bu dönem spor çıktı ne alaka diyebilir. Çünkü o yaş grubunda kişi kendinde verdiği cevapların hatalı olduğunu görmeyebilir, sağlıklı değerlendirme yapmadığı için bu çelişkili durumun suçunu ya da eksikliğini yapılan çalışmaya, testlere ya da anketlere yorabilir.”

K8: “Eğer uygulanan anketler sonucunda çocuğu yansıtan doğru bir sonuç çıkmazsa veliyi, öğretmeni ve okulu yanlış bilgilendirmiş oluruz.”

K9: “Çoğu şeyi bilmek de bazen özellikle tabii bu durum her veli için geçerli değil ama çoğu veli ile de sürekli o doğal akışa müdahale etme gibi yanlış eylemlerin yapılmasına da yol açabilir.”

Bu model de risk oluşturulabilecek durumlar katılımcılar tarafından ele alındığında; ikna olmayan ailelerde çatışma çıkabileceği ya da çocuğun eğilimini gören ebeveynlerin istedikleri bölümleri dikte etmeye çalışacakları, veriler toplanırken doğru bilgi vermeyen öğrencilerin çıkacağı bundan dolayı da yanlış bilgilendirmelerin yapılabileceği ya da her yıl yapılan uygulamalar sonucunda farklı alanlardaki ilgi ve yeteneklerin çıkabileceği riskleri katılımcılar tarafından paylaşılmıştır.

Katılımcıların araştırma hakkında diğer görüş ve önerileri Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4.

Araştırma Hakkında Katılımcıların Görüş ve Öneriler

Ortak Paydaşlar	K2: “Bu alanda kariyer planlamasını yaparken çocukların yetenekleri doğrultusunda mutlaka çalışmaların yapılması lazım ancak bunların sadece okul ve aile arasında değil farklı kurumların, esnaf teşkilatlarının mesleklerin de buna dahil edilmesi gerekiyor.”
Potansiyelin Keşfi	K6: “İlkokul birinci sınıfa hatta ana sınıfından itibaren ana sınıfı öğretmenin görüşü, ilkokuldaki öğretmenlerin görüşü öğrencilerin e-okul sistemine kaydedilirse eğer, ileride geçmişe yönelik kendi potansiyelinin farkında olan öğrenciler yetiştirmiş oluruz. Böylelikle fen lisesine meslek lisesine gidecek öğrencileri doğru yönlendirdiğimiz için devletin en kritik yerlerinde servislerinde çalıştırabilecek öğrencileri çok çabuk buluruz diye de düşünebiliriz.”
Çok Yönlü Değerlendirme	K8: “Biz sadece ilgi yeteneklerine göre çocuğu değerlendirilmiş olmamız belli alanları almamıza sebep olabilir. Değerlendirmeyi yaparken çocuğu birçok alanla ilgili değerlendirebileceğimiz ve birçok yöntemle ilgili değerlendirebileceğimiz sistemler kurmak gerekir. Mesela anket yöntemi bir bölümünü oluşturabilir. Bunun yanında öğretmenlerin gözlem yapacağı destek başka bir yöntem olacak ama bunun da bir planlaması gerekir. Doğaçlama bir gözlemden ziyade öğretmenlerin neleri gözlemlemesi gerektiği ilgi yetenekleriyle ilgili bilgi sahibi olması gerekir.”
Eğitimde İhtiyaç	K4: “Şu verilerin hani elektronik ortamda tutulmasının daha sağlıklı olacağını düşünüyorum bir, ikincisi bizde öğrencinin eğitim-öğretim hayatı uzun sürüyor bu yüzden bu verilen kaydedilmesi öğrencinin yıllarca başından sonuna kadar nasıl bir değişim gösterdiğinin görülmesi açısından çok faydalı olacağına inanıyorum. Böyle bir uygulamaya ihtiyaç olduğunu da düşünüyordum inanın, olması gerektiğini düşünüyorum.”
Yetenek Odaklı Yönlendirme	K9: “Kariyere dönük bu tür veri toplama ilgi yetenekleri göz önünde bulundurma süreçlerinin gelişmesi, eminim ki bu sınıva bağımlı sistemleri ortadan kalkmasının en büyük aracı olacaktır ve belki de ülkemiz için gerekli iş gücünün planlanmasında çok çok büyük katkı verecektir, o yüzden de bu çalışma çok çok önemlidir ve de kıymetlidir.”

Pişmanlıklar Önlenmiş Olur	K7: “Son sınıfa kadar çocuk ne olacağına karar vermemiş, bakalım bir sınava girelim de ondan sonra puana göre bir tercih yaparız. Bu durumda istediği değil artık önüne konulan şeye göre bir tercih yapmak zorunda kalıyor. Bu da çoğu kez geri dönüşleri beraberinde getiriyor. Yani ben işte bunu beğenmedim bir daha sınava gireceğim gibi böyle hem zaman kaybına sebep oluyor hem işte morali bozuluyor. Ailesiyle birtakım sıkıntılar yaşıyor, bu sorunun baştan itibaren bu şekilde sistemli bir şekilde tespit edilip ortaya konulsa, buna göre çocuk yönlendirilmiş olsa, bu tür olumsuzluklar yaşanmamış olur.”
Objektif Değerlendirme	K5: “Hani sübjektif değerlendirmeden ziyade objektif değerlendirme daha çok daha önemli. Bunu yapabilmek için de kişinin kendinin değil de çeşitli çevrelere verilerini alabilmek lazım. Yani gerçekten kişinin kendini beyan etmesi yani o özelliğinin gerçekten kendisinin de var mı? Bunun desteklenmesi lazım. Sağlıklı seçim süreci de bu olur.”

Katılımcıların diğer görüş ve önerileri ele alındığında; böyle bir modelin eğitimde ihtiyaç olduğu, uzun süre verilerin depolanması eğitim sistemindeki öğrencilerin kendileri daha kolay bulunmasını sağlayacağı, böylelikle potansiyelleri keşfedebilme imkânı sunacağı; ülkemizin gelişimine katkı sunacak yetenek odaklı bir yönlendirme yapılarak öğrencilerin yanlış tercih yüzünden yaşamış oldukları pişmanlıkların önüne geçilebileceği değerlendirilmiştir. Ayrıca bu modelin çevresel değerlendirmeleri de içine alarak kişinin kendisini tanıması yönünde daha güçlü bir model olabileceği vurgulanmıştır.

Sonuç ve Öneriler

Yapılan araştırmaya göre öğrencilerin kariyer planlamasını etkileyen faktörler incelendiğinde; eğitim sisteminden, öğrenciden ve aileden kaynaklı faktörler etkili olduğu görülmektedir. Yapılan araştırma bulguları doğrultusunda Batur ve Adıgüzel (2014)'in Fen Lisesi öğrencilerinin kariyer tercihlerinde maruz kaldıkları müdahaleler araştırma bulgularında ise aile faktörü ve eğitim sistemi kaynaklı faktörler ortaya çıkmıştır. Kariyer planlamasında eğitim sisteminden kaynaklı sınav sistemi, yönlendirmedeki gecikmeler, yetenek odaklı bir yönlendirmeden ziyade puan odaklı yapılan tercihler ve de ailenin popüler meslek arayışları bunun yanında çocuklarını kendilerinin bir uzantıları gibi görerek ukdeleri olan mesleklere yönlendirmeleri etkili olduğu görülmektedir. Yapılan araştırmaya benzer şekilde Kayıkçı ve Tutan (2019) yapmış olduğu araştırmada eğitim sisteminin yöneltme yönergelerinin etkili bir şekilde işlemediği ve öğrencilerin meslek seçiminde aile ve kendileriyle ilgili faktörlerin etkili olduğunu saptamışlardır. Kösterelioğlu ve Bayar (2014) Türk Eğitim Sisteminin sorunlarına yönelik yapmış oldukları araştırmalarında eğitim sistemimizdeki temel sorunlardan birinin de mevcut araştırma ile benzer şekilde öğrencilerin yöneltme ve mesleki yönlendirmede eksikliklerin olması şeklinde bulmuşlardır.

Literatüre bakıldığında öğrencilerin doğru bir şekilde yönlendirilmedikleri kendi ilgi ve yeteneklerin farkında olmadıkları (Çevik, 2006) görülmektedir. Sunulan model önerisinin uygulamaya geçmesiyle eğitim sisteminde görülen bu açıklığın giderileceği düşünülmektedir. Öğrencilere önerilen modelin kendilerini tanımalarına, kapsayıcı bir değerlendirmeye ve de doğru bir yönlendirme fırsatı sağlayacağı mevcut araştırma da tespit edilmiştir.

Yaylacı, (2007) yapmış olduğu araştırmasında; öğrencilerin ilgi yeteneklerini ve kişilik yapıları ile meslek seçimlerini belirlemeyi amaçlayan kariyer testlerinin ilköğretimden itibaren uygulanmasının

öğrencilerin kariyer gelişimine katkı sağlayacağını önermektedir. Ortaya koymuş olduğumuz modelin öğrencilere olan faydasının katılımcılar tarafından kendilerini tanımlarına, kariyer planlamalarında kapsayıcı bir değerlendirme yaparak doğru yönlendirmeye katkı sunacağı aktarılmıştır. Sağlanan bu faydanın öğrencilerin kariyer profillerini daha gerçekçi bir şekilde oluşturarak kariyer planlamalarındaki boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

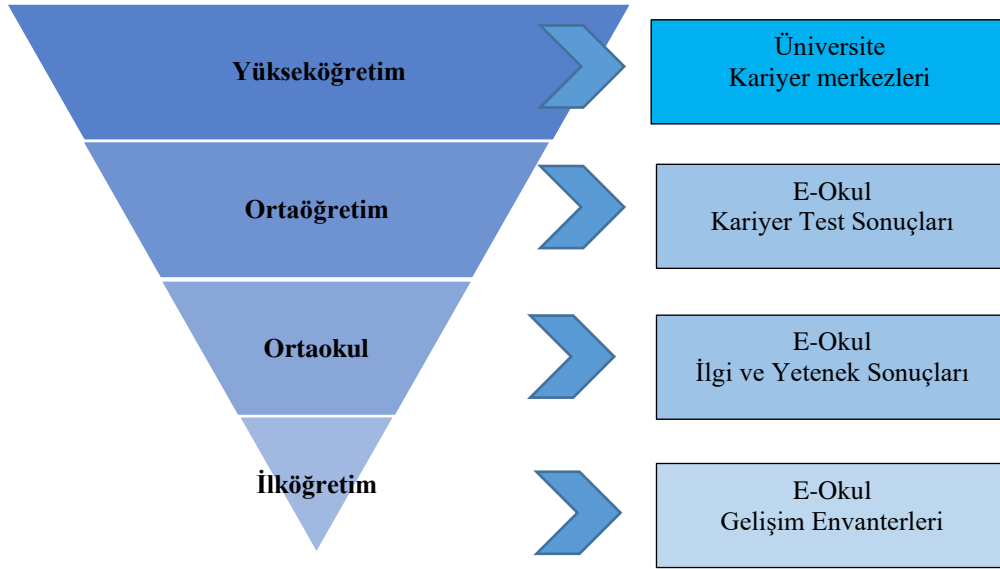
Yapılan araştırmada kariyer testlerinin ortaokuldan itibaren her yıl uygulanıp saklanarak bir sonraki yıla ve kademe aktarılmasının, öğrencilerin mutlu olmalarını, kendilerini tanımlarını, hedef koymalarını ve doğru bir yönlendirme sürecinden geçerek doğru lise tercihlerinde bulunmalarına katkı sağlayacağı ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Atli, (2016) yapmış olduğu araştırmasında, öğrencilerin erken yaşta ilgi ve yeteneklerinin çeşitli ölçme araçları, gözlem ve etkinlikler ile ölçülerek elde edilen verileri bir üst kademe aktarılmasının gerekliliğini önermektedir. Benzer bir araştırmada Karahan, (2019) meslek tercihlerinin sadece lise kademesinde gündemde olmaması gerektiğini geçmiş yılların da değerlendirmeye alınması gerektiğini vurgulamaktadır.

Ülkemizdeki öğrencilerin meslek seçimini tesadüflere bıraktığı, liseyi okuyan öğrencilerin meslek seçimlerini kendi ilgi ve yetenekleri doğrultusunda seçmedikleri için yükseköğretimdeki kazandıkları bölümden memnun olmamaktadır (Yelken, 2008). Önerilen modelde öğrencilerin kariyer planlamasındaki üniversite tercihlerine etkisi; doğru karar vererek kendilerine uygun bölümü seçtikleri için başarılı olup mutlu olacakları sonucuna ulaşılmıştır. Böylelikle modelin uygulamaya geçmesiyle birlikte bölüm seçimindeki yanlışlıklar düzelterek tesadüf bir tercihten ziyade bilinçli bir seçim yapılarak öğrencilerin kendilerini gerçekleştireceği alanlara yönelecekleri düşünülmektedir.

Vurucu, (2010) yapmış olduğu araştırma ile meslek seçiminde ailenin beklentisi ve öğrencilere yönelik düşüncelerinin önemli olduğunu ortaya koymuştur. Kılıç (2019) yapmış olduğu araştırmasında aile ilişkileri çok iyi olan ebeveynlerin, aile ilişkileri orta düzeyde olanlara göre farklılaştığı; yakın ilişki kuran ailelerin çocuklarını tanıdıkları ve yetenekleri doğrultusunda yönlendikleri sonucuna ulaşmıştır. Literatür ele alındığında kariyer planlamasında ailenin etkisinin büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir. Ortaya konulan modelde ise çocuklarına ait kariyer test sonuçlarına ulaşabilen ailelerin çocuklarının kariyer planlama sürecinde doğru değerlendirme yaparak aile desteğini artacağı sonucuna ulaşılmıştır. Mevcut araştırma sonucu literatürdeki diğer araştırmalarla desteklenmektedir.

Şekil. 3

Kariyer Gelişim Modeli Veri Aktarımı

Modelde elde edilen verilerin ilköğretimden başlanarak yükseköğretim kariyer merkezlerine kadar biriktirilerek devredilmesi bireyin kariyer planlamasında kendini tanıması adına güçlü bir veri birikimi sağlayacaktır.

Sonuç olarak kariyer, kişinin hayatı boyunca edindiği bütün rolleri kapsamaktadır. Sahip olduğu bu rollerin ortaya çıkmasında kendisi ve meslekler hakkında edindiği değerleri, tutumları ve inançları çok fazla etkili olmaktadır. Kendisini ve meslekleri tanıırken ebeveynleri ve sosyal çevresi kariyer basamaklarından nasıl tırmanması gerektiği konusunda ona yön vermektedir. Ancak sağlıklı bir kariyer planlamasının olması için kişinin kendisine ait verilerle hareket etmesi gerekmektedir. Önerdiğimiz modelde; öğrencinin ilköğretimden lise son sınıfa kadar yetenek, ilgi ve değer testlerinin sonuçlarının e-okul sisteminde kaydedilmesi öğrencilerin kariyer planlamasını el yordamıyla değil de kendilerine ait verilerle karar vermesini, kariyer gelişimde daha doğru adımlar atmasını sağlayacağı mevcut araştırma bulgularıyla ortaya çıkartılmış ve de diğer araştırmalarla da desteklenmiştir.

Araştırmacılara, ailelere ve politika yapımcılarına öneri olarak;

- Öğrencilerin kariyer gelişimini destekleyen çalışmaların sınavların olduğu yıllarda yoğunlaşmasından ziyade önceki yıllarda da arttırılması gerektiği,
- İlkokul düzeyinde meslek tanıtımları ve kariyer atölyeleri faaliyetleri ile mesleki rehberlik çalışmalarının yapılması,
- Ortaokuldan itibaren kariyer testlerinin yapılarak e okul sisteminde saklanıp aile, öğrenci ve öğretmenlerin erişimine sunmak,
- Ailelerin çocuklarını kendilerinin bir uzantıları gibi görüp ukdeleri olan mesleklere yönlendirmekten ziyade çocuklarının ilgi ve yetenekleri doğrultusunda meslek seçimlerini desteklemeleri önerilmektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı- Contribution Statement

Çalışmaya tüm araştırmacılar eşit oranda katkı sağlamıştır.

All researchers contributed equally to the study.

Destek ve Teřekkür Beyanı- Funding Statement and Acknowledgements

Araştırma kapsamında herhangi bir destekten yararlanılmamıştır.

This research received no specific grant from any funding agency in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

Çatışma Beyanı- Declaration of Competing Interest

Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

There is no conflict of interest.

Etik Onay- Ethics Committee Approval

Etik kurul onayı Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu tarafından 27/07/2021 tarihli ve 110/8 sayılı kararı ile alınmıştır.

Ethics committee approval was granted by the Süleyman Demirel University Social and Human Sciences Ethics Committee with the decision dated 27/07/2021 and numbered 110/8.

Kaynaklar

- Atli, A. (2016). Lise öğrencilerinin meslek tercihlerinin yetenek, ilgi ve mesleki değerlerine göre incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 555-573.
- Aytaç, S. (2005). *Çalışma yaşamında kariyer: Yönetimi planlaması gelişimi ve sorunları*. Ezgi Kitabevi.
- Batur H. Z. & Adıgüzel O. (2014). Schein'in kariyer değerleri perspektifinde öğrencilerin kariyer tercihlerini etkileyen faktörler üzerine bir araştırma: Isparta ili fen lisesi öğrencileri örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 42, 327-348.
- Bayar, A. & Kösterelioğlu, İ. (2014). Türk eğitim sisteminin sorunlarına ilişkin güncel bir değerlendirme. *Akademik Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 25(1), 177 – 187.
- Brown, D. & Brooks, L. (1990). *Career choice and development*. Jasley Bass Publication.
- Can, H., Akgün, A. & Kavuncubaşı, Ş. (1995). *Kamu ve özel kesimde personel yönetimi*. Siyasal Kitabevi.
- Çevik, K. (2006). *İlköğretim ikinci kademedeki çoklu zekâ kuramına dayalı yönlendirme etkinliklerinin uygulanmasında karşılaşılan sorunlar*, [Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Çurğatay, V. (2010). *Üniversite sınavına girecek öğrencilerin meslek seçimini etkileyen sosyo-kültürel faktörler: malatya'daki lise son sınıf öğrencileri uygulaması*, [Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Erdeniz, E. (1992). *Eğitim ve toplum*, [Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Erdoğmuş, N. (2003). *Kariyer geliştirme: Kuram ve uygulama*. Nobel Yayın Dağıtım,
- Gezer, M. (2010). *Kariyer planlanmasında meslek seçiminin önemi: meslek lisesi son sınıf öğrencileri üzerine bir araştırma*. [Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Güneri Yerin, O. (2008). Kariyer ve eğitimi planlama. Ragıp Özyürek (Ed.). *Kariyer Yolculuğu İçinde*. Euroguidance (Avrupa Rehberlik Merkezi). Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı, Hayat Boyu Öğrenme Programı,
- Karagülle, B. (2007). *Türkiye'de işsizliğe bir çözüm önerisi olarak Türkiye İş Kurumu'nun İş Danışmanlığı Hizmetleri*. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı. Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü. Ankara, S. 5.
- Karahan, S. (2019). *Lise son sınıf öğrencilerinin mesleki tercihlerini etkileyen faktörler: Kocaeli İli örneği*. [Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kaya, A. (1991), Öğrenci Bilgi Sistemi, Ege Üniversitesi Fen Fakültesi İstatistik Bölümü.
- Kılıç, E. (2019). Meslek seçiminde ailenin etkisine yönelik bir araştırma. [Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Kordon, E. (2006). *Yetkinliklere dayalı kariyer planlama ve endüstri mühendisliği öğrencileri için bir uygulama*. [Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Korkmaz, A. & Korkmaz, M. (1994). *Türkçe Sözlük*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları,
- Köse, T. A., & Yangın, S. (2011). İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin bilimsel kariyer ilgileri. *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 45-66.

- Krane, N. E. R., & Tirre, W. C. (2005). Ability assessment in career counseling. In S.D.Brown & R.W.Lent (Eds.), *Career development and counseling* (330-352), John Wiley & Sons, Inc.
- Kuzgun, Y. (2014). *Meslek gelişimi ve danışmanlığı*. Nobel Yayınları.
- Kuzgun, Y. (2003) *Meslek rehberliği ve danışmanlığına giriş*. Nobel Yayınları.
- Kuzgun, Y. (1989). *Mesleki rehberlik ders notları*, Ankara.
- Meb, 2018. Haftalık Ders Çizelgeleri. <https://Ttkb.Meb.Gov.Tr/Www/Haftalik-Ders-Cizelgeleri/Dosya/6>
- Özsoy, O. (2005). *Değişen dünyada meslek seçimi: Geleceğin meslekleri*, Hayat Yayınları
- Öztemel, K. (2012). Kariyer kararsızlığı ile mesleki karar verme öz yeterlilik ve kontrol odağı arasındaki ilişkiler. *Gefad, Gujgef.* 32(2), 460.
- Öztürk, M. (2014). Kişilik tipine uygun meslek seçimi yapılabilmesi için geliştirilmiş web tabanlı uzman sistem uygulaması. *Mesleki Bilimler Dergisi*, 3(1), 1.
- Round, J. B., & Armstrong, P. I. (2005). Assessment of interests and values. In S. D. Brown & R.W. Lent (Eds.), *Career development and counseling* (305-329), John Wiley & Sons, Inc.
- Sabuncuoğlu, Z. (1997). *Personel yönetimi politika ve yönetsel teknikler*. Ezgi Kitabevi.
- Sarikaya, T., & Khorshid, L. (2009). Üniversite öğrencilerinin meslek seçimini etkileyen etmenlerin incelenmesi: üniversite öğrencilerinin meslek seçimi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(2), 393-423.
- Telman, C. (2002). *Başarıya giden yolda meslek seçimi*. Epsilon Yayıncılık.
- Turan, Ü. & Kayıkcı, K. (2019). Lise son sınıf öğrencilerinin meslek seçiminde okul rehberlik hizmetlerinin rolü. *E-International Journal of Educational Research*, 10(1), 155 – 33.
- Uysal, Ş. (1970). *Bireysel ve toplumsal faktörlere göre lise öğrencilerinin meslek seçimleri*. Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Vurucu, F. (2010). *Meslek lisesi öğrencilerinin meslek seçimi yeterliliği ve meslek seçimini etkileyen faktörler*. [Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Yaylacı, G. Ö. (2007). İlköğretim düzeyinde kariyer eğitimi ve danışmanlığı. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi (Bilig)*, 40, 119-140.
- Yelken, K. (2008). Orta öğretim son sınıf öğrencilerinin üniversite tercihlerini ve meslek seçimini etkileyen faktörler. [Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü]. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/>
- Yeşilyaprak, B. (1997). *Mesleki gelişim süreci açısından temel eğitim dönemi*. III. Ulusal PDR Kongresi Bildiriler Kitabı (97- 104). Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Yeşilyaprak, B. (2011). Mesleki rehberlik ve kariyer danışmanlığında paradigma değişimi ve Türkiye açısından sonuçlar: geçmişten geleceğe yönelik bir değerlendirme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 11(4), 97-118.
- Yılmaz N. F. (2017). Lise öğrencilerinin meslek seçimlerini etkileyen faktörlerin ikili karşılaştırmalar yöntemiyle incelenmesi. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 8(2), 224-236.

Ek-1

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
Üniversite Etik Kurulu

Sayı :E-87432956-050.99-86848
Konu :Bilimsel Çalışma Onayı.

Tarih: 27.07.2021

Kadir KAYACAN

Yürütücülüğünü yaptığımız "Ortaöğretim Öğrencilerinin Kariyer Planlamasının Etkileyen Faktörler ve Bir Model Önerisi" başlıklı bilimsel çalışmanız Üniversitemiz Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 27.07.2021 tarihli ve 110/8 sayılı kararı ile uygun bulunmuştur.

Kararın bir sureti gönderilmiş olup, ilgi başvurunuzla cevaben bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Mehmet SALTAN
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Bu evrak 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5. maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu: 961999BD
SDÜ Batı Yerleşkesi Çimdir/İSPARTA
Tel No:(246) 211-8052 Faks No:(246) 237-0431
E-Posta:zahaibardak@sdu.edu.tr İnternet Adresi:www.sdu.edu.tr
Kep Adresi: sdu@hs01.kep.tr

Belge Takip Adresi: <https://ebys.sdu.edu.tr/EvrakDogrula.html?961999BD>

Bilgi için:Zühal Sema BARDAK
Şef
Tel No:2118052

